

Др Владимир Јовановић¹
Универзитет привредна академија Нови Сад
Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад
Др Марија Јовановић²
Висока школа за економију и управу, Београд

ПРЕГЛЕДНИ РАД
Рад је примљен 02.04.2014.
Рад је одобрен 06.06.2014.

ПРЕДУСЛОВИ СВЕТСКЕ ЕКОНОМСКЕ КРИЗЕ И ПОТРЕБЕ ЗА КВАЛИТАТИВНИМ ПРОМЕНАМА У ЕКОНОМСКОЈ ТЕОРИЈИ И ПРАКСИ

Апстракт

Теза овог рада је, да је међународна финансијска криза која је почела 2007-2008 а чије се последице још увек осећају, само последњи у низу негативних економских догађаја проузрокованих теоријом због које је економија престала да проучава феномене из стварног света и постала идеологија која се заснива на математици. Иако су саме кризе инициране преполовавањем реалних зарада у многим земљама периферије, у Латинској Америци крајем 1970-тих, ови корени могу се пронаћи у економској теорији 1950-тих када је емпијска стварност постала непопуларна у академским круговима. На половини развоја овог теоретског цунамија- од његових почетака 1970-тих до данашњих финансијских крахова- налазимо на разарање производног капацитета бившег Совјетског Савеза. Сада се бумеранг враћа: нестајање богатства и социјални проблеми све више погађају саму Европу и Сједињене Америчке Државе. Рад заступа тезу да се ови догађаји морају посматрати као континуиран процес примене неокласичних и неолибералних економских политика које су уништиле реалне зараде и богатство, и то као процес који је трајао више од три деценије. Предуслов за поновно успостављање система социјалне заштите је схватање да пропаст општег система социјалне заштите није проузрокована 'пропашићу тржишта', већ 'неуспехом теорије'.

Кључне речи: економска криза, корени кризе, неуспех тржишта, финансијски крах, социјална заштита,..

ЈЕЛ Класификација: B520, F50

PRECONDITIONS OF WORLD ECONOMIC CRISIS AND NEEDS FOR QUALITATIVE CHANGES IN ECONOMIC THEORY AND PRACTISE

Abstract

Main thesis of this work is that international financial crisis which occurred in 2007 and 2008 year, is only last in line of negative economic events, that rises from theory because of which economy has stopped to examine the phenomena from the rel world and become ideologue based on mathematics. Even those crises where

¹ jovanovicvld@gmail.com

² Marija.jovanovic.sr@gmail.com

initiated by cutting real wages in many countries in the economic periphery, in Latin America in the late 1970s, those roots can be followed in economic theory in 1950,s when empirical reality has become unpopular in academic circles. On a half development of that theoretical tsunami – from it beginning,s in 1970,s till contemporary financial crises – we supervene on destruction of production capacities of ex Soviet Union. Now it returns back like boomerang – the fading of wealth and social problems are reaching Europe and United States of America. This work represents thesis that these events has to be seen as continuous operation enforce of neoclassical and neo - liberal economics policy's that destroyed real wages and wealth. Processes that took more than three decades. Precondition for reconstruction of system of widespread welfare is apprehension that downfall of widespread welfare is not caused by market failure, but rather by theory failure.

Key words: *Economic crisis, crisis roots, market failure, financial crash, widespread welfare...*

Увод

Пут економског разарања почиње у време индустријализације која још увек била у току, а Хаванска повеља је у складу са тим организовала светску трговину. Све док у земљи постоји индустријски план, или док је проблем незапослености у некој земљи присутан, могуће је заштитити оно што је велики либерал Џон Стјуарт Мил назвао ‘индустријом у повоју’. У исто време је настала и визија индустријализације која представља саму суштину класичне економије развоја.³

Истовремено је мудро законодавство након финансијског краха 1929. упрегло финансије као услужну делатност производње, и већ 1945. Рузвелтов саветник за науку Ваневар Буш је Западу поставио задатак да помери ‘бескрајне границе научног знања’ кроз увек нове иновације.⁴

Четрдесет и седме године прошлог века учврстила се визија која ипак није била нова и није била карактеристична само за Запад. Када су руски интелектуалци неколико година након револуције 1917. почели да анализирају комунистичку економску политику, открили су да је то у суштини била иста политика индустријализације која је примењивана под Сергејем Витом, министром финансија за време последња два цара, али у условима потпуно различитог политичког режима.⁵

Визија из 1947. имплицитно се заснивала на дефиницији капитализма немачког економисте Вернера Сомбарта као система производње који има три основна елемента: а) предузетника, б) модерну државу, и ц) технолошки систем, тј. на идеји научног знања коме нема граница Ваневара Буша. Ова три основна елемента

³ Rainer Kattel, Jan A. Kregel, Erik S. Reinert, The Relevance of Ragnar Nurkse and Classical Development Economics, Working Papers in Technology Governance and Economic Dynamics no. 21, Tallinn University of Technology, Tallinn, March 2009. Dynamics no. 21, Tallinn University of Technology, Tallinn, March 2009.

⁴ <http://www.nsf.gov/od/lpa/nsf50/vbush1945.htm#transmittal>

⁵ Често се заборавља се да су ову визију током XX века имали сви- Сједињене Државе Хенрија Форда, Хитлер, Стаљин и западноевропске земље са системима социјалне заштите су на исти начин разумеле стварање богатства у индустријализацији и масовној производњи, и аналогно томе финансијски сектор сматрале обавезно подређеним тој производњи.

успешног капитализма је, међутим, било изузетно тешко формализовати, и они су сви постепено нестали из економске теорије. Капитализам је почео да се дефинише као систем приватног власништва у коме тржиште одређује сву координацију изван фирме, односно на ономе што је Шумпетер називао лаичким схватањем да акумулација капитала по себи подстиче капиталистичку машину. Последица тога и нестанка Шумпетерове разлике између монетарне сфере (рачуноводствене јединице) и стварне економије је садашња доминација финансијског сектора над сектором производње.

Амерички економски историчар Ричард Голдвајт приказује историјски значај дихотомије између сировина и производње⁶ Недавно објављена књига документује да је овај процес опонашања био и основна стратегија Просветитељства Европе, а не компаративна предност.⁷

Богатство и сиромаштво нација још увек зависе од дихотомије између сировина са једне стране и производње и унапређених услуга са друге. Примера ради, експлозивни раст Јужне Кореје који је почео тек крајем 1960-тих када је та нација диверзификовала своју економију од пољопривреде и производње сировина у производне гране. Кроз веома необичну индустријску политику, Кореја се дистанцирала од своје ‘компаративне предности’ у пољопривреди. Поређења ради, Сомалија која је до средине 1960-тих била богатија од Кореје то није учинила, и уместо тога је наставила да се специјализује према својим компаративним предностима.

Траг економског пропадања које је погађало свет од средине 1970-тих је у великој мери последица неокласичне економске теорије (‘мејнстрим економије’, ‘стандардне економије из уџбеника’).

Занемаривање елемента економског раста и социјалне заштите

Економски раст током већег дела двадесетог века се заснивао на постојању изоморфизма- елемент јаке структуралне сличности – дуж целе политичке осе: сва успешна друштва двадесетог века су се заснивала на истој стандардизованој индустријској масовној производњи. Како Голдвајт истиче, иако у далеко мањој мери, индустријализација је била кључни фактор успеха који је изградио Европу. Теоријско објашњење се појавило још 1613. године са италијанским економистом Антониом Сера⁸ чију су теорију економског развоја засновану на повећању приноса и великој подели рада цитирали главни индустријски теоретичари деветнаестог века, немачки економиста Фридрих Лист и Маркс.⁹

О значају везе између Фридриха Листа и марксистичког разумевања значаја индустрије писао је Сзпорлук (1991).¹⁰ Током већег дела двадесетог века лево

⁶ Goldthwaite, Richard, *The Economy of Renaissance Florence*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2009., str. 6 – 8.

⁷ Reinert, Sophus, *Translating Empire, Emulation and the Origins of Political Economy*, Cambridge, MA, Harvard University Press, 2011.

⁸ Serra, Antonio, *A ‘Short Treatise’ on the Wealth and Poverty of Nations (1613)*, ed. Sophus A. Reinert, London: Anthem Other Canon Series, 2011.

⁹ Лист не само да је инспирисао америчке и континенталне европске економске политике, већ и руског министра финансија Сергеја Вита, који је превео Листово дело са немачког на руски.

¹⁰ Szporluk, Roman, *Communism and Nationalism: Karl Marx Versus Friedrich List*, Oxford:

и десно оријентисане напредне нације су све имале исте стратегије индустријализације. Теорије слободне трговине Давида Рикарда које се заснивају на компаративној предности у пракси су се примењивале само према колонијама. Док су Сједињене Државе инсистирале на Рикардијанској теорији трговине и стандардној уџбеничкој економији као темељу светског економског поретка, Пол Кругман се тек 1990-тих жалио да политика трговине самих САД није успела да прати принципе Рикардијанске теорије трговине: „Схватање трговине као квази милитарне конкуренције је конвенционална мудрост међу креаторима политике, пословним људима и утицајним интелектуалцима... Не само да је економија изгубила контролу над дискурсом, већ идеје какве се нуде у стандардним уџбеницима економије уопште не улазе у дискурс.”¹¹ Баш као што је случај са теоријама Давида Рикарда у деветнаестом веку у Енглеској, америчке теорије слободне трговине назване Вашингтонски консензус дуго су биле намењене превасходно извозу, а не употреби у земљи.¹²

Претварање економије у математику и њена формализација су се догодиле након Другог светског рата. Економија је постала ‘социјална физика’ заснована на физици краја XIX века. Традиционална економија развоја је нестала и Вашингтонски консензус је полако преузео њено место. Доласком неокласичне економије и неолиберализма све економске активности су почеле да се схватају као квалитативно сличне, у оштром контрасту са осом после Другог светског рата између САД и СССР. Поврх тога, Светска банка и Међународни монетарни фонд су у својим моделима почели да претпостављају пуно запосленост.¹³ Светског развој је бележио изузетне резултате у периоду од 1950. до 1973. у поређењу са slabим перформансама у периоду од 1973. до 2001 и касније о чему сведоче подаци Светске банке о расту бруто националног производа значајнијих светских региона у периоду од 2003. год. до 2012. Год.¹⁴

Током периода од 1973. до 2001. год. Латинска Америка је доживела низ ”изгубљених деценија”, почетак индустријализације у Африци је био неуспео, а други свет- економије које су планирали комунисти- је доживео шок слободне трговине који га је учинио сиромашнијим него што је био за време ноторно недовољно планиране економије. На Азију шок слободне трговине готово да није утицао и она је наставила са стратегијама индустријализације, које су у Индији и Кини почеле да се примењују крајем 1940-тих.¹⁵

Oxford University Press, 1991.

¹¹ Reder, Melvin Warren, Chicago, Ill. : University of Chicago Press, 1999, str. 6.

¹² Нажалост, на крају је и Запад почео да верује у верзију сопствене економске теорије намењену пропаганди.

¹³ Чак иако је само 10 или 20 процената потенцијално економски активног становништва у земљи заправо имало посао, претпостављала се пуна запосленост. Овај окуртни постулат Вашингтонског консензуса је омогућавао да се започну и наставе разарајуће шок терапије које су су погодиле Трећи, а затим Други свет. Једино што се сада бумеранг вратио када је талас разарања неокласичне економије погодио Сједињене државе и Европу кроз деиндустријализацију и финансијску кризу.

¹⁴ Извор: TheWorldBank <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD/countries/C7-CN-C6-EU-RU?display=graph>

¹⁵ Заправо, ако се подаци о Индији и Кини са њиховим огромним популацијама изоставе из ових података, за глобализацију се може рећи да је била неуспешна. Слика је још гора ако сагледамо овај развој кроз реалне зарада, уместо кроз БДП по глави становника (будући да

Од самог зачетка капитализма у средњем веку он представља проналаске и иновацију. Капиталисти су настојали да дођу до натпросечних профита, који се називају и рентам. Успешна друштва раног капитализма – Венеција, Република Холандија и Енглеска- су сва изградила своје богатство на три типа ренте.¹⁶

У модерној економији ренте од олигополија и иновација су се најпре рашириле као увећани профит предузетника, затим као веће зараде радне снаге која је имала све више вештина, а затим као већи опорезиви приход државе. У суштини, систем почиње да тражи троструку ренту: капитал, синдикати и влада сарађују како би поделили олигополистичке ренте. Минималне зараде су важно средство за обезбеђивање такве дистрибуције ренти од иновација. Како је и синдикат постао олигополистички кроз синдикализацију, Џон Кенет Галбрајт је описао капитализам у најбољем издању- оном у САД у деценијама које су уследиле након Другог светског рата- као систем у коме заједнички делују велики бизнис, велики синдикати и велика влада.¹⁷

Исте најбоље године раста су откривене у нордијским земљама, које су дуго сматране веома успешним Трећим начином између капитализма и комунизма. Случај Шведске је занимљив будући да се формула индустријског успеха након Другог светског рата може персонификовати у три особе, шумпетеријанског економисту Ерика Дахмена (1016-2005.), који је деценијама радио за штокхолмску Енскилда банку, власника Маркуса Валенберга (1899-1982.), и социјалдемократског политичара Гунара Стренга (1906-1992.).¹⁸ Стабилно повећање зарада- чињеница да је капитал постајао све јефтинији у поређењу са радом- обезбедило је кључни подстицај раста у златним деценијама економског раста. Зараде су биле иреверзибилне у монетарном смислу- кочница капитализма, али су имале и важан позитиван утицај током онога што је Хајман Мински правилно назвао финансијском кризом- такозване ”нафтне кризе” 1970-тих. Током ове кризе монетарна политика Федералних резерви под руководством Артура Бернза (од 1970. до 1978.) је била експанзивна, и крајњи резултат је био да је куповна моћ надница и плата одржана током кризе, док су негативе каматне стопе на непокрентости принудиле банке да дају новац и уложе га у производне инвестиције у стварној економији. Неокласични економисти, који су претерано наглашавали значај монетарне стабилности уместо стабилности стварне економије (Кејнзова ”тиранија нивоа општих цена”), обично Бернза сматрају неуспешним. У поређењу са колапсом потражње због уздржавања и коришћу коју финансијски сектор има од дефлације дуга током ове финансијске кризе, решење Артура Бернза се углавном сматра бољим. Бернз је био ученик Веслија Кле-

су зараде као проценат БДП генерално смањене).

¹⁶ 1) Она су доминирала сектором производње у Европи, постижући ренту од све већих прихода који не постоје у пољопривреди. 2) Скупљала су ренте од доминације удаљеном колонијалном трговином, и 3) сва су убирала ренту од доминације над природним ресурсима, као што су то у Венецији, маринирана или усољена харинга у Републици Холандији, и вуна у Енглеској. У сваком од ових случајева сировина се прерађивала.

¹⁷ Опоначајући Запад, Совјетски Савез је покушао да креира исту врсту ренти од идентичних грана привреде и економских активности које су доминирале у Сједињеним Државама - од челика и производње аутомобила, до путовања у свемир.

¹⁸ Стренг је био министар у шведској влади од 1947. до 1976., последњих 21 годину министар финансија. Индустријалац Валенберг и његов саветник Дамен су ручали заједно сваке среде, а капиталиста Валенберг и социјалдемократа Стренг су се састајали, често у тајности, како би решили велике проблеме.

ра Мичела. теоретичара пословног циклуса, који је такође био ученик Торстина Веблена, који се са правом може сматрати претечом Кејнза.¹⁹

Као економиста старе институционалне школе Артур Бернз је био свестан ризика који носи економија еквилибријума када је реалност сасвим другачија, то јест кумулативна узрочност. Бернзове речи из 1954. се веома добро могу применити на Запад данас: ”Упозорења Маркса, Веблена или Мичела да су економисти занемаривали промене које су се око њих дешавале, да је преокупираност стањима еквилибријума довела до трагичног занемаривања принципа кумулативне промене, су прошла незапажена.²⁰ Током година западњачког тријумфализма који је завладао након пада ”Берлинског зида” сви остаци обуздавања капитализма, нпр. они садржани у учењима Торстина Веблена, Џона Мејнарда Кејнза и Карла Полањја, су постепено заборављени. Тренутна финансијска криза је директна последица интелектуалне ароганције услед које су се ствари које се нису могле обликовати средствима које је мејнстрим бирао постепено почеле сматрати ирелевантним. Огромне ренте које финансијски сектор данас убира заснивају се на претпоставкама на којима се неокласична економија заснива и које доводе до ”грешака” модела ренте које сада убира финансијски сектор су заправо ренте засноване на претпоставкама. Финансијски капитал последњих десет година почео је да се претвара у релативно самосталну и самодовољну целину. Чак и више од тога, почео је да расте темпом који суштински надмашује капитал у сфери реалне економије.²¹ Данас се генерално признаје да Хајман Мински даје најбоље савремено објашњење финансијске кризе. Али када је председавајући Федералних резерви Бен Бернанк написао књигу о кризи 1929. године и Великој депресији, он је поменуо Хајмана Минскија само једном, и то само како би га дискредитовао из разлога што је Мински ”морао да се удаљи од теорије рационалног економског понашања.²²

Неокласична економија полази од претпоставке ”савршене конкуренције”, ”савршених информација” и ”савршеног предвиђања”. У таквим околностима компанији је тешко да заради новац, оне (уз претпоставку смањених прихода) рефлектују реалност земаља трећег света, а не земаља првог света.²³

¹⁹ L. Randall Wray, “Veblen’s Theory of Business Enterprise and Keynes’ Monetary Theory of Production”, in Reinert, Erik S. and Francesca Viano (eds.), Thorstein Veblen: Economics for an Age of Crises, London: Anthem Other Canon Series, четврто издање, 2012. год.

²⁰ Arthur F. Burns, The Frontiers of Economic Knowledge, Princeton: Princeton University Press, 1954., стр. 46.

²¹ Петар Хафнер, Милош Крстић, Светска економска криза и концепти посткризног, Економика, Ниш, 4/2013, стр. 90

²² Ben Bernanke, Essays on the Great Depression. Princeton: Princeton University Press, 2000, стр. 43.

²³ Несхватање да капитализам представља убирање ренти које се заснивају на иновацијама, Светска банка и ММФ су провели готово 40 година уништавајући ренту која се заснива на производњи на периферији света – од Перуа, преко Русије до Монголије и сада самог запада, док су се фокусирали на финансијске ренте. Када су слободнотрговински шок и деиндустријализација која је уследила погодили земљу средином 1970-тих реалне зараде у Перуу смањене за више од пола. Година 1978. је у Перуу званично названа ”годином шкртости.” Из перспективе вашингтонских институција прича се може представити као један од успеха зато што је извоз доживео нагли успон. У стварности, приход просечне особе је смањен за више од половине. Вема сличан процес деиндустријализације и преполовљавања реалних зарада одвијао се у Монголији почетком 1990-тих.

Сада су финансијска тржишта доживела колапс и на западу, а чак и Сједињене Државе сматрају да је превише слободне трговине подрило њихову производну базу и да је смањена куповна моћ обичног човека основна препрека опоравку и повећаном запошљавању. У покушају опоравка, заборавивши кључни Кејнзијански парадокс штедње, запад је прихватио исти напад на куповну моћ и ниво зарада који се заснивао на штедњи и претходно је виђен у Перуу и другим латиноамеричким земљама и касније у другом свету. Резултати обећавају да ће бити једнако деструктивни према реалним зарадама и куповној моћи на западу као што су били и у остатку света.

Деиндустријализација великих делова Латинске Америке и мале индустрије која је зачета је у Африци почела је средином 1970-тих. Деиндустријализација другог света започела је више од 20 година касније, након пада ”Берлинског зида”. Трећи талас деструкције представља финансијска криза која је започела у Азији²⁴ у лето 1997., а у Русији у лето 1998. Ове кризе су биле проба за кризе које ће погодити језгро капитализма, Сједињене Државе и Западну Европу, 10 година касније. Сличан образац повећаног извоза праћеног падом зарада се сада може видети на периферији ЕУ, што нормално рефлектује пропадање услова трговине. Азијска криза се сматрала последицом ”азијских вредности” и ”крони капитализма”, а не било какве слабости у структури капитализма или у економској теорији.²⁵

У Русији је неолиберална шок терапија 1992. године довела до уништења производних структура и реалних зарада. Индустријска производња је смањена за више од 50 процената, а реалне зараде за готово 50 процената. Пољопривредна производња доживела је исти пад. Такође је важно приметити важну улогу коју је морало одиграти огромно прецењивање рубље. Тек са масивном девалвацијом у јесен 1998. производња и зараде су почели да се опорављају.²⁶

Током садашње кризе ”ратови валута” превасходно доводе до финансијске добити од шпекулација, штета коју су националне производне структуре претрпеле због вештачких курсева – као што је случај у Грчкој и другим земљама на периферији ЕУ.

Поновна појава „пост-индустријског феудализма“

Први талас разарања неокласичног богатства погодио је већину Латинске Америке почев од средине 1970-тих. У исто време Африка је почела да губи оно мало индустрије коју је континент успео да изгради. Други велики талас деструкције погодио је други свет након пада ”Берлинског зида” 1989. Садашња економ-

²⁴ Један од проблема азијске кризе био је и колапс Лонг-Терм Капитал Манаџмента у Сједињеним Државама 1998. године, губитак од 4,6 милијарди долара за мање од 4 месеца. Међутим, ова два упозорења која показују механизме економског колапса никада нису посматрана као сигнали упозорења да нешто можда није у реду са економским системом и економском теоријом.

²⁵ У борду директора ЛТКМ налазили су се Мајрон Сколс и Роберт Ц. Мертон, који су – иронија судбине – поделили Нобелову меморијалну награду за економију неколико месеци након што је почела азијска криза 1997.

²⁶ Report No. 32308-RU, From Transition to Development, A Country Economic Memorandum for the Russian Federation, March, 2005. <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/8628/323080RU.txt?sequence=2>

ска криза у Европској унији започела је у Балтичким земљама, и њен основни узрок је дугорочни утицај озбиљне деиндустријализације земаља који се догодио почетком 1990-тих, заједно са одбијањем да се ускладе курсеви како би се сачувала производна структура уместо да се сачувају банке.²⁷

Сада се чини да једна за другом земљом у Европи почевши од Грчке постају жртве истог обрасца деиндустријализације и валута којима је вредност превисоко одређена. Изненађење представља сазнање да Немачка изгледа није савладала лекције које о превисоко одређеној вредности валута које су тако јасне од уједињења две Немачке 1990.

Исти механизми се сада испољавају у Грчкој. Само неколико нација изван језгра капитализма (Западне Европе и Северне Америке) избегло је таласе разарања 1970-тих и 1990-тих. Тек сада са пропашћу мејнстрим економије која прави јасну разлику између финансијског сектора и стварања правог богатства су Западна Европа и Северна Америка погођене разарањем неокласичне економије. Бразил, Индија и Кина, преживеле су готово без последица фундаментализам слободног тржишта и шок слободне трговине који су пратили пад ”Берлинског зида”, који је неко назвао ‘крајем историје’. Искуство ових земаља је у оштром контрасту са масовним разарањем социјалне заштите које је погодило СССР/Русију. Основна разлика између БИК земаља (Бразил, Индија, Кина) са једне стране и СССР/Русије са друге стране је у брзини либерализације трговине. Индија и Кина су споро отвориле систем индустријске заштите који је постојао од краја 1940-тих. И Кина и Индија су несумњиво сувише дуго штитиле своје индустрије. ”Економско чудо” Бразила започело је 1960-тих и почетком 1970-тих, али од тада и бразилска економија и бразилска идеологија развоја биле су неусклађене са остатком западне хемисфере.

Као Индија и Кина, Бразил је био заштићен институционалном инерцијом и великом разноврсношћу економиста.²⁸

Русија је можда повратила изгубљену територију у поређењу са БИК земљама. Међутим, земље које су прошле кроз шок терапију деиндустријализације наставиле су другим путем раста без обзира што су претходно биле капиталистичке или планске економије.²⁹

По много чему Сједињене Државе се могу сматрати прототипом успешне развојне државе.³⁰ Структурна промена која се сада догађа на западу и која се поја-

²⁷ Reinert, Erik S. Rainer Kattel, ‘Modernizing Russia: Round III. Russia and the other BRIC countries: forging ahead, catching up or falling behind?’, 2010. <http://tg.deca.ee/files/main/2010090707562222.pdf>

²⁸ Неолиберализам се сусрео са отпором критичне масе економиста чија убеђења су се разликовала од неокласицистичких. Огромна бразилска развојна банка, БНДС (која сада има већу базу капитала од Светске банке) и даље игра кључну улогу у расту Бразила.

²⁹ Масовно уништење индустрије уништило је ренте великог броја индустријских радника и службеника средње класе. БДП ових деиндустријализованих земаља прошао је кроз структурну трансформацију у зарадама и приход самозапослених радикално се смањио као проценат БДП, док је сектор финансија, осигурања и непокретности брзо порастао.

³⁰ Амерички економиста Хенри Кери (1793-1879.) инсистирао је да ће превише трговине са Британијом преклудирати Сједињене Државе од уживања добробити будуће технолошке промене. Кери је такође осмислио ”мапу робе”, која илуструје како присуство производног сектора мења начин на који се приход дистрибуира у нацији. Керијева мапа, која је могла бити названа и мапом ”синергије развоја”, представља илустрацију вековима старе опсервације

вила са великим падом руског БДП а чије је ускрснуће раста у великој мери било праћено новом дистрибуцијом прихода, у којој је раст ФОН сектора имао значајну улогу.

Закључак

Можда је најбоља метафора за данашњу економску ситуацију на западу библијски „мамон“ (Лат. Маммон) непродуктивни новц који представља све већи део финансијског сектора. Као што је Френсис Бекон рекао још пре 400 година: ”Новца је као ђубриво, није добар осим ако се рашири”.

Неокласична економија – која не прави разлику између финансијске економије и стварне економије – ово разарање стварног богатства и акумулацију доконог капитала види само као безазлену тржишну активност. Неолиберализам је у пракси значајно отмицу тржишне реторике од стране финансијског капитала како би се оживело оно што се чинило да постаје модерна верзија дужничког ропства. Ово је исти проблем који демократија није могла да реши 1930-тих.

Ситуација са којом је свет суочен од 2012. је по много чему слична оној са којом се свет суочио у револуционарној 1848. Економија слободне трговине је тријумфовала 1846. са укидањем Закона о житу, али је победа била кратког даха. Широко распрострањени социјални проблем и масивна финансијска криза 1847. су припремили тло за револуције у великим европским земљама са изузетком Енглеске и Русије 1848. Победу средњег решења је добро описао немачки економиста Густав Шмолер у свом инаугурационом говору за ректора Универзитета у Берлину 1897.: ”Симплицистички оптимизам „лаиссез-фаире“ и детињаства и неозбиљна залуђеност револуцијом, наивна нада да ће тиранија пролетаријата довести до среће у свету, све више су показивали своју стварну природу, они су били близанци неисторијског рационализма... старе доктрине индивидуалистичког природног закона су трансформисане од хуманистичког идеализма Адама Смита у чврсти мамонизам Манчестерске школе и (били су бескорисни за тренутну ситуацију)... период од 1870-1890. је довео до теоретског и практичног банкрота обе старе школе”.

Задатак је поново да се опорави средње решење. Нема сумње шта би већина људи данас изабрала од три политичка система који су довели финансијски капитал под контролу током 1930-тих – комунизма, фашизма и Њу Дила. Али, да ли је то могуће све док неокласична економија (корисне алатке финансијског сектора) практично има монопол над западним универзитетима? Манчестерска школа која има корен у неолиберализму 1970-тих је још једном показала своју разорну моћ. Након таласа разорног утицаја најпре у трећем свету, а затим у другом – бившем комунистичком свету, дошао је ред на први свет, сам Запад. Поново се треба сетити лекција Густава Шмолера и Историјске школе економије коју је он основао, која је осмислила западноевропску државу са социјалном заштитом. Неколико тачкова не треба поново измишљати. Принципи Хаванске повеље које су једногласно одобрили чланови Уједињених нација 1948. могу такође у данашњем контексту да служе као основа за светски економски предак који креира, пре него уништава масовну социјалну заштиту. У тријумфализму који је уследио након пада берлинског зида и политичко средње решење и његови успешни механизми за стварање социјал-

о утицајима производног сектора. Данас се мапа може користити за објашњење механизма који су довели до структурних примена у дистрибуцији прихода које се примењују у Перуу којима је су политике Вашингтонског консензуса повећале сиромаштво на периферији света.

не заштите су били изгубљени за економску теорију понајвише због онога што је Шумпетер описао као Рикардијански порок- примена веома поједностављених апстракција за решење практичних проблема. Или, како то Волфганг Дрекслер назива, ‘ирелевантност методологије’.

Уколико амерички сан треба поново оживети, то није могуће без ускрснућа економског разумевања какво је од 1820. надаље креирало америчку индустријализацију, али у новом и садашњем контексту

Постоји политичко средње решење које се може оживети, а са њим другачији канон економије од оног који је представљала неокласична економија и Вашингтонски консензус. Овај канон који се заснива на искуству мора такође као Шумпетер и многи други разликовати стварну економију од финансијског сектора, увиђајући да се, ако није регулисана, симбиоза која у добра времена постоји између финансијског сектора и стварне економије може развити у ситуацију у којој финансијски сектор више не додаје вредност стварној економији, већ паразитски уништава вредност, што земље као што су Грчка и Сједињене Државе сада доживљавају. У овој другој канонској традицији економске активности су квалитативно различите, и ово схватање представља неопходни темељ за стварање националног богатства.

Literatura

- Arthur F. Burns, *The Frontiers of Economic Knowledge*, Princeton: Princeton University Press, 1954.
- Ben Bernanke, *Essays on the Great Depression*. Princeton: Princeton University Press, 2000.
- Goldthwaite, Richard, *The Economy of Renaissance Florence*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2009.
- Петар Хафнер, Милош Крстић, Светска економска криза и концепти посткризног, *Економика*, Ниш, 4/2013.
- Rainer Kattel, Jan A. Kregel, Erik S. Reinert, *The Relevance of Ragnar Nurkse and Classical Development Economics*, Working Papers in Technology Governance and Economic Dynamics no. 21, Tallinn University of Technology, Tallinn, March 2009.
- Reder, Melvin Warren, Chicago, Ill. : University of Chicago Press, 1999.
- Reinert, Sophus, *Translating Empire, Emulation and the Origins of Political Economy*, Cambridge, MA, Harvard University Press, 2011.
- Reinert, Erik S., ‘Globalisation in the Periphery as a Morgenthau Plan: The Underdevelopment of Mongolia in the 1990’s’, in Reinert, Erik (ed.), *Globalization, Economic Development and Inequality: An Alternative Perspective*, Cheltenham: Edward Elgar, 2004.
- Reinert, Erik S. Rainer Kattel, ‘Modernizing Russia: Round III. Russia and the other BRIC countries: forging ahead, catching up or falling behind?’, 2010.
- Serra, Antonio, A ‘Short Treatise’ on the Wealth and Poverty of Nations (1613), ed. Sophus A. Reinert, London: Anthem Other Canon Series, 2011.
- Szporluk, Roman, *Communism and Nationalism: Karl Marx Versus Friedrich List*, Oxford: Oxford University Press, 1991.

- John Kenneth Galbraith, *Economics and the public purpose*, Houghton Mifflin, Boston USA, 1973.
- Jeffrey D. Sachs, *The End of Poverty, Economic Possibilities for our time*, Penguin Group, New Yourk, 2005.
- L. Randall Wray, “Veblen’s Theory of Business Enterprise and Keynes’ Monetary Theory of Production”, in Reinert, Erik S. and Francesca Viano (eds.), *Thorstein Veblen: Economics for an Age of Crises*, London: Anthem Other Canon Series, četvrto izdanje, 2012.
- Vaswani, Padma, *Transitions*, (3 ed.). Vikas Publishing House Pvt Ltd, (2012).
- Paul Krugman, *End This Depression Now*, WW Norton & Co., New Yourk, London, 2012.

Internet izvori

- <http://www.nsf.gov/od/lpa/nsf50/vbush1945.htm#transmittal>
- <http://www.tradingeconomics.com>

